

5874
078

Матеріали III міжнародної наукової конференції

ПРОБЛЕМИ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ
ТА ПРИКЛАДНОЇ ЕКОЛОГІЇ

• науково-методичне забезпечення процесу екологічної підготовки;

• активне залучення студентів до дослідницької роботи в області охорони навколишнього середовища і екологічного виховання школярів;

• залучення студентів до підготовки курсових і дипломних робіт з проблеми; участі у конкурсі на кращу наукову роботу;

• екологічна освіта класних керівників, батьків учнів;

• підготовка методичних посібників для вчителів, студентів, школярів, упорядкування пакету методичних матеріалів;

• вивчення та впровадження зарубіжного досвіду освіти та виховання в області навколишнього середовища;

• екологічна освіта населення.

При цьому основними проблемами дослідження є:

1. Вивчення стану природного середовища на регіональному рівні.

2. Удосконалення процесу еколого-краєзнавчої освіти студентів.

Як видно з поставлених задач і напрямків роботи, еколого-краєзнавча підготовка майбутнього вчителя в рамках проблемної лабораторії має здійснюватися гармонійно. Крім того, студенти мають можливість не лише теоретичної розробки проблеми, але й апробації рекомендацій на практиці.

Працюючи в тісному контакті з викладачами різного профілю, студенти отримують можливість розглянути проблеми з різних сторін, засвоїти сучасні погляди, теорії, ідеї, поняття. Поглинаючись в науково-творчу атмосферу, молоді дослідники швидше будуть оволодівати теорією і методикою дослідження. Тісний контакт викладачів різних спеціальностей дає можливість для підготовки дипломних робіт на межі наук, розкриваючи науковий та методичний аспект теми.

Удосконалення діяльності проблемної екологічної лабораторії надалі буде спрямоване на підвищення рівня еколого-краєзнавчої готовності майбутнього вчителя. Виховання гідності за рідне місто, шанобливе ставлення до його спадщини допомагає більш глибокому ставленню екологічної культури.

Ціннісне ставлення до об'єктів живої природи в структурі екологічної свідомості старшокласників

С. Ф. Устименко

Криворізький державний педагогічний університет

Особливість навчально - виховного процесу на сучасному етапі розбудови національної освіти в Україні полягає в тому, що його головним завданням є формування морально - психологічної готовності до життя в мінливому світі, яка передбачає творче ставлення до цього світу та відповідальність за наслідки своєї діяльності.

Тому, психологічним об'єктом впливу в процесі виховання особливості є смислові установки, які стають регуляторами поведінки і спрямовують активність людини.

З соціально-психологічної точки зору установка - це певне ставлення, ціннісна диспозиція по відношенню до того чи іншого об'єкту.

Розглядаючи установку як соціальні диспозиції, Ядов В. А. виділяє три основні структурні компоненти, з яких вона складається. Це, насамперед, когнітивний компонент, який містить в собі знання про об'єкт та переконання, що спрямовують дії людини. Другим компонентом в структурі установки є афективний, що складається з системи оцінок, почуттів, переживань, в яких проявляється емоційне ставлення до об'єкту. Нарешті, третім компонентом диспозицій є поведінковий або дійовий, що спонукає особистість діяти певним чином.

В дослідженнях американських психологів М. Занна, Л. Росса, Ф. Зімбардо, М. Ляйппе та інших установка визначається як диспозиція, стійка схильність до певної оцінки, оснований на когніціях, афективних реакціях, сталих поведінкових намірах (інтенціях) і попередніх реакціях, як здатна впливати на поведінку (2).

В зв'язку з тим, що установка є комплексним утворенням, яке складається з декількох взаємопов'язаних компонентів, вказані автори називають її установочною системою. В складі цієї системи вони виділяють такі компоненти, як когніції (тобто знання, ідеї, переконання, інтерпретації, відомості про об'єкт), афективні реакції (емоції, глибинні почуття), поведінка, що складається з конкретних дій людини, та поведінкові інтенції (наміри, сподівання, плани дій). На думку авторів, всі компоненти установочної системи тісно пов'язані між собою, але не завжди являють собою добре організовану структуру.

Отже, як бачимо, і вітчизняні психологи, і зарубіжні дослідники надають великого значення соціальним установкам, в яких проявляється система ставлень людини до оточуючого світу, в якому вона живе і реалізує себе як особистість.

Одним із аспектів ставлення людини до оточуючого світу є її установки по відношенню до живої природи, які характеризують рівень її екологічної свідомості.

Історичний розвиток людства тісно пов'язаний з його взаємодією з природним середовищем, із перетворенням природної дійсності та використанням її для задоволення власних потреб. Установка споживача по відношенню до природи нанесла їй значний збиток, про що свідчить екологічна катастрофа, яка розгорнулася в багатьох країнах світу. Очевидно, що майбутнє людства залежатиме від того, чи зміниться його ставлення до того природного світу, в якому воно існує зараз, чи зрозуміє більшість людей необхідність дбайливого ставлення до живого, чи перетвориться установка споживача на установку творця, дбайливого господаря.

На необхідність саме такого ставлення вказується в численних документах "Про освіту" та в концепції виховання громадянськості в Україні. Лише справжній громадянин України буде характеризуватись відповідальністю за наслідки своєї діяльності, дбайливим ставленням до природи.

Основи екологічної свідомості закладаються в навчально-виховному процесі в школі, під час вивчення, насамперед, природничих наук.

В процесі екологічного виховання і повинні сформуватись позитивні установки школярів по відношенню до природи. Як свідчить досвід, в процесі навчання у школі в учнів більш-менш формуються когнітивні складові установок. Учні набувають знань

про розвиток живих істот, які населяють планету, про закономірності життя і взаємозв'язок всього живого на Землі, усвідомлюють необхідність обережного ставлення до природи, проводять спостереження за життям рослин та тварин тощо.

Менш представленим в структурі позитивної установки по відношенню до живої природи, на наш погляд, є афективний компонент.

Більшість учнів усвідомлюють естетичний потенціал живої природи, бувають у захваті від її краси.

А чи здатні вони співчувати живим істотам, чи випробують позитивні емоції при спілкуванні з ними?

Здатність людини до співчуття, співпереживання в психології називають емпатією. Емпатія може проявлятися по відношенню до різних людей, до тварин.

Для виявлення особливостей емпатичного ставлення до людей і тварин у школярів нами була використана методика Мерґаб'яна, яка дозволяє визначити рівень сформованості емпатії до батьків, до старих людей та дітей, незнайомих людей і до тварин.

У дослідженні прийняли участь 49 учнів 10-х класів Довгинцівської гімназії.

	Середній бал	Рівень сформованості
1	2	3
Батьки	10, 8	середній
тварини	6, 0	середній
старі люди	8, 0	середній
діти	7, 4	середній
Герої літературних творів	6, 8	середній
незнайомі люди	9, 7	середній

Як свідчать дані таблиці, рівень розвитку емпатії стосовно всіх перелічених категорій є переважно середнім, тобто певною мірою емпатичне ставлення у даних учнів сформоване, що свідчить про те, що у виховному процесі в даній школі приділяється значна увага моральному і екологічному вихованню.

Для більш глибокого аналізу співставимо представленість високого рівня емпатії по названих категоріях. Найбільш високий рівень емпатії проявляється по відношенню до батьків - 29,5% учнів; найменше - до старих людей - 2,4% учнів. Повністю відсутній високий рівень емпатії стосовно тварин і дітей.

Як бачимо, найменше емпатія проявляється по відношенню до тих категорій, які є найбільш безпомічними, незахищеними і найбільшою мірою потребують емпатії - це старі люди, діти й тварини.

Таким чином, хоч здатність до емпатії й проявляється у більшості учнів, спрямована вона в основному на дорослих людей, а не на тих, хто більшою мірою потребує захисту, підтримки і допомоги. Можливо тому, що учні ідентифікують себе з дорослими, сильними і впевненими. В той же час виявлений факт свідчить про деякі вади морального розвитку, про недостатньо гуманне ставлення до слабшого.

Отже, як видно з проведеного дослідження, в структурі ціннісної диспозиції афективні компоненти представлені меншою мірою ніж когнітивні, тобто має місце певна диспропорція у їх співвідношенні, що підтверджує думку вищезначених авторів про необов'язковість однакової представленості та різних компонентів структури установки. Це означає, що позитивне ставлення до живої природи проявляється частіше на рівні усвідомлення необхідності збереження і відтворення природних явищ, що воно недостатньо представлене в емоціях та почуттях, які здатні виступати мотивами активної діяльності у даному напрямку.

Виявлені особливості ставлення до інших людей, до тварин вимагають від педагогів необхідності приділяти більше уваги розвитку емоційної сфери учнів, організовувати виховний процес таким чином, щоб вони мали змогу пережити і проявити співчуття до інших живих істот. Тоді учні не просто матимуть міцні екологічні знання, а і ціннісне ставлення до живої природи та діятимуть в напрямку її збереження.

Вплив пейзажного живопису на формування екологічної культури людини

В. В. Мішуровський

Криворізький державний педагогічний університет

Несприятливе екологічне становище в Україні, яке склалось в наш час - це результат загальної низької екологічної культури. Виховання такої культури зумовлене гострими проявами в усіх сферах соціотехнічної діяльності людства екологічною кризою. До останнього часу діяльність людства була надто однібоочною і спрямовувалася на перетворення довкілля, тоді як внутрішній, духовний світ людини залишався чимось другорядним. Неувага до етичного вдосконалення та внутрішнього самоаналізу особистості виявилася згубною і для предметно - практичного перетворення довкілля, а отже маємо загрозу екологічної катастрофи. Особливо ці тенденції характерні для ХХ сторіччя, коли людина задіяла в процесі виробництва майже всю оболонку Землі і вийшла в космос. Деградація навколишнього середовища дедалі збільшується, природа потерпає від стресів, що завдає їй людина. Але деградація природи - це і деградація людини. Екологічна криза актуалізувала необхідність гармонізації відносин людини й природи. Важливу роль в цьому процесі має відігравати формування екологічної культури людини.

Складовою частиною формування екологічної культури є етичне та психоемоційне сприйняття оточуючої природи людиною. Це основна умова виховання, формування почуттів. Вираз "Краса врятує світ" - надзвичайно важливий для сьогодення. Але розуміти красу, насолоджуватися нею може не кожна людина. Для цього необхідне "виховання красою". Пейзажний живопис - це найкращий помічник такого виховання.

Хто в наш час не знає, що таке пейзаж? Це картина, на якій зображена природа - земля, небо, ліс, річка тощо. Навіть люди, далекі від мистецтва, захоплюються цим жанром. Пейзаж бере свій початок в історії лише з VI сторіччя нашої ери. В Європі, як окремий жанр мистецтва, він з'явився у XVII сторіччі. Особливу роль пейзаж вже почав відігравати в епоху Відродження. Згадаймо